

Tomasz Przesławski

O pojęciu normy prawnokarnej

About the notion of penal law norm

The subject of this article is the notion of a norm in the field of criminal law, taking into consideration the study of the general law theory. Basic normative concepts were presented in the form of singular or complex structures, within which the extent of distinguishing elements indicating a required way of conduct depends on the applied interpretative criteria. Individual normative patterns were discussed on the basis of chosen provisions of criminal law.

Przedmiotem artykułu jest rozumienie normy w nauce prawa karnego z uwzględnieniem opracowań z ogólnej teorii prawa. Przedstawione zostały podstawowe koncepcje normatywne w postaci struktur pojedynczych lub złożonych, w których stopień wyodrębnienia elementów wskazujących na wymagany sposób zachowania zależy od przyjętych kryteriów interpretacyjnych. Omówione zostały poszczególne schematy normatywne na wybranych przepisach prawa karnego.

Key words: Provision, linguistic expression, interpretation of law, normative concepts.

Słowa kluczowe: Przepis, wypowiedź językowa, wykładnia prawa, koncepcje normatywne.

Badania nad normą przeprowadzane są w różnych obszarach wiedzy: teorii prawa, nauk społecznych, etyki, logiki, filozofii, religii. Na gruncie nauki prawa zarysowały się dwie zasadnicze koncepcje dotyczące pozycji bytowej normy.

Pierwsza zakłada, że norma należy do rzeczywistości językowej (lingwistyczne ujęcie), druga, że jest to byt pozajęzykowy (podejście nielingwistyczne). W ogólnej teorii prawa przeważa koncepcja lingwistyczna, która traktuje normę postępowania, w szczególności normę prawną, jako wypowiedź

językową. Wypowiedź ta wskazuje na wymagane zachowanie. W świetle tej koncepcji wypowiedź normatywną wyprowadzamy bezpośrednio z języka prawnego, bądź też rekonstruujemy ją na podstawie tekstu prawnego.

W ramach podejścia lingwistycznego jest spór pomiędzy kognitywizmem i nonkognitywizmem, tzn. czy normom można przyznawać wartość logiczną zdań, czy też odmawia się im tej cechy. W dalszych rozważaniach przez normę będziemy rozumieli wypowiedź traktowaną nonkognitywistycznie, która według reguł semantycznych (znaczeniowych) ma pełnić funkcję sugestywną, tj. wzywać do pewnych zachowań. Analiza języka prawnego wymaga, poza używaniem reguł semantycznych i syntaktycznych, uwzględniania reguł znaczeniowych o charakterze pragmatycznym¹.

Nie negujemy przy tym innych kierunków w nauce prawa, które postrzegają normy jako pewne fakty społeczne czy fakty psychiczne, reguły prawa natury czy rezultat stanowienia prawa². Norma według tego ujęcia rozpatrywana jest jako byt pozajęzykowy. Zachodzi jednak różnica pomiędzy np. nielingwistycznymi koncepcjami nauk społecznych, które upatrują realność normy np. w powtarzalności zachowań w określonych sytuacjach w danej grupie społecznej a nielingwistycznym ujęciem teorii prawa, sprowadzającej normę np. do decyzji sprawczej normodawcy. Skoro norma znajduje się w rzeczywistości pozajęzykowej, stanowiąc np. ideę, emocję, decyzję, wypowiedź normatywna w odróżnieniu od normy jest jej werbalnym wyrażeniem³.

W pracach karnistów, którzy przedstawiają problematykę ontologicznego charakteru norm, dominuje pogląd, że koncepcja lingwistyczna może być lepiej wykorzystana w rozważaniach dogmatycznych, jednak nie zajmują ostatecznie stanowiska co do natury tych norm⁴. Niekiedy jednak spotykamy się z przychylnym odwołaniem do podejścia nielingwistycznego, gdzie wyróżnia się jednostkowy akt stanowienia prawa oraz normę prawną jako rezultat tego aktu⁵.

¹ Z. Ziemiński, *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, PWN, Warszawa 1980, s. 110, 114-115.

² W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, PWN, Warszawa 1986, s. 27-31; J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, PWN, Warszawa 1994, s. 56-61.

³ K. Opalek, J. Wróblewski, *Prawo: metodologia, filozofia, teoria prawa*, PWN, Warszawa 1991, s. 182-184, 190; K. Opalek, J. Woleński, *Logika i interpretacja powinności*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1988, nr XXI, s. 13-29; K. Opalek, *Dwoistość ujęcia normy w nauce prawa*, „Państwo i Prawo” 1988, z. 6, s. 3-13.

⁴ M. Dąbrowska-Kardas, *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 112-115; P. Kardas, *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 2001, s. 72-81.

⁵ W. Wróbel, *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 2003, s. 25.

W starszej literaturze karnistycznej nie poświęcano szczególnej uwagi pojęciu „norma”, względnie traktowano ją równoznacznie z przepisem⁶. J. Makarewicz w swojej słynnej pracy na temat filozofii prawa karnego wskazuje na jedną z definicji przestępstwa, jako naruszenie normy wynikającej z prawa lub z umowy społecznej. Autor przekonująco dowodzi, że nie ma społeczeństwa, w którym jednostki żyją ze sobą bez jakiegokolwiek normy⁷.

W okresie międzywojennym terminem „norma” posługiwali się, w formie wzmianki W. Makowski i S. Glaser⁸. W powojennej doktrynie prawa karnego pierwsze wyraźne rozróżnienie norm od przepisów prawa karnego zostało przedstawione w pracy M. Tarnawskiego⁹, a następnie przez K. Buchałą¹⁰.

Autorem w polskiej literaturze prawniczej, który opracował systemowo zagadnienie normy prawnokarnej jest A. Zoll. Artykuł jego autorstwa pt. *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego* z 1990 r. dał asumpt do dalszego rozwijania tej problematyki przez innych dogmatyków, szczególnie w obrębie szkoły krakowskiej. Liczne publikacje tego autora na podstawie proponowanego schematu normatywnego złożonego z normy sankcjonowanej i sankcjonującej (koncepcji norm sprzężonych) znalazły swoje odniesienie w nauce o przestępstwie, a przede wszystkim w strukturze przestępstwa¹¹. Koncepcja A. Zolla wywarła też głęboki wpływ na kształt przyjętych założeń teoretycznych do *Kodeksu karnego* z 1997 r., co znajduje swoje potwierdzenie w treści uzasadnienia do projektu tego kodeksu.

⁶ J. Majewski, *Budowa przepisów prawa karnego i norm w nich zawartych*, [w:] *System prawa karnego, Źródła prawa karnego*, t. II, (red.) T. Bojarski, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 459; Cz. Gofroń, *Problematyka ogólna normy prawnokarnej*, [w:] *Problemy ewolucji prawa karnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1990, s. 9-20; R. Dębski, *Pozaustawowe znamiona przestępstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995, s. 36-64.

⁷ J. Makarewicz, *Wstęp do filozofii prawa karnego w oparciu o podstawy historyczno-rozwojowe*, red. A. Grześkowiak, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009, s. 42, 59.

⁸ W. Makowski, *Prawo karne. Część ogólna. Wykład porównawczy prawa karnego austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce*, G. Gebethner i Spółka, Warszawa, Lublin, Łódź, Poznań, Kraków 1920, s. 94-97, S. Glaser, *Polskie prawo karne w zarysie*, Kraków 1933, s. 4-5.

⁹ M. Tarnawski, *Zagadnienia jedności i wielości przestępstw*, Wydawnictwo Naukowe Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1977, s. 178-180.

¹⁰ K. Buchała, *Prawo karne materialne*, PWN, Warszawa 1980, s. 106-109.

¹¹ A. Zoll, *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1990, nr 23, s. 91-94; tenże, *Karalność i karygodność czynu jako odrębne elementy struktury przestępstwa*, [w:] *Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym*, red. T. Kaczmarek, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1990, s. 73-93; tenże, „Pozaustawowe” okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną w świetle konstytucyjnej zasady podziału władzy, [w:] *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego, Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, (red.) L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005, s. 425-438; tenże, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116*; (red.) A. Zoll i in., *Lex a Wolters Kluwer business*, Warszawa 2012, s. 40, 44, 47-49; K. Buchała, A. Zoll, *Polskie Prawo Karne*, PWN, Warszawa 1997, s. 71-80.

W ogólnej teorii prawa normę rozpatruje się jako strukturę pojedynczą jedno-, dwu-, trój- i więcej elementową, bądź wskazuje się na strukturę złożoną z pary lub triady samodzielnych norm powiązanych ze sobą funkcjonalnie. W opracowaniach z zakresu prawa karnego można spotkać się z bezpośrednim wysłowieniem normy z przepisu¹², bądź z dekodowaniem normy z przepisu w drodze wykładni¹³.

W obu sytuacjach można przyjąć, z interesującej nas perspektywy, że analiza przepisu może odpowiadać jednocześnie pojedynczej bądź złożonej budowie struktury normatywnej, przy czym w pierwszym przypadku norma analizowana jest tak jakby była już dana wprost w tekście prawnym, w drugim jest z niego rekonstruowana. Zastrzec jednak należy, że w niektórych pracach karnistycznych pomija się termin normy prawnej, ograniczając się tylko do badania budowy przepisu¹⁴.

Nietrudno dostrzec, że pojedyncza bądź złożona struktura normatywna posiada wyraźnie zaznaczone granice, gdy jej analiza ograniczona jest do pojedynczego przepisu, niezależnie czy odczytywana jest ona wprost z jego treści, czy w drodze interpretacji. W pierwszym przypadku przepis i norma traktowane są równoznacznie, i taki sposób zamiennego posługiwania się tymi terminami jest spotykany w działalności organów stosujących prawo¹⁵. W drugiej sytuacji teoretycznie rozróżnia się te dwa pojęcia, jednak gdy przychodzi do omawiania budowy przepisu najczęściej części szczególnej kk, autorzy nawiązują do określeń zaczerpniętych z teorii prawa charakteryzujących normę prawną, takich jak hipoteza, dyspozycja, czy sankcja. To prowadzi do wniosku, że norma wyprowadzona z jednego przepisu jest *implicite* identyfikowana z tym przepisem. Z pewnym uproszczeniem można i w tym przypadku mówić o zamienności obu terminów.

Jeśli norma dekodowana jest z pojedynczego przepisu, interpretacja oznacza przekład przepisu na wypowiedź normatywną oraz ustalenie znaczenia użytych w tej wypowiedzi słów. Co więcej, jeśli normę przyjmujemy bezpośrednio z brzmienia przepisu, interpretacja jej treści ogranicza się tylko do wyjaśnienia znaczenia poszczególnych słów i zwrotów

---

¹² S. Pławski, *Prawo karne (w zarysie). Część I*, PWN, Warszawa 1965, s.8-9.

¹³ K. Wiak, *Prawo karne*, red. A. Grześkowiak, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 48-49; J. Warylewski, *Prawo karne, część ogólna*, LexisNexis, Warszawa 2005, s. 108; T. Bojarski, *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, LexisNexis, Warszawa 2006, s. 56-57; T. Dukiet-Nagórska, *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, LexisNexis, Warszawa 2008, s. 54-56.

¹⁴ W. Świada, *Prawo karne. Część ogólna*, PWN, Warszawa – Wrocław 1961, s. 45-46; L. Gardocki, *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 30; A. Marek, *Prawo karne*, C.H. Beck., Warszawa 2006, s. 61.

¹⁵ L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, TNOiK "Dom Organizatora", Toruń 1997, s. 44.

użytych w danym przepisie. W obu sytuacjach nie poszukuje się innych elementów normy w pozostałych przepisach prawa, wychodząc z założenia, że stanowią one samodzielne normy¹⁶.

Przepis opisujący zabronione zachowanie posiada elementy potrzebne do zbudowania reguły postępowania, najczęściej bez precyzowania warunków, w jakich ma ono przebiegać oraz szczególnych cech adresata, co ma wskazywać w takich przypadkach na powszechny walor takiej reguły wynikający z rozwoju cywilizacyjnego społeczeństwa.

Na gruncie tego poglądu za równouprawnione należy uznać również twierdzenie, że większość przepisów części ogólnej kk po przekształceniu stanowi pojedynczą strukturę normatywną jednoelementową, wyrażającą specyficzną regułę sposobu zachowania (np. należy rozumieć, że zbrodnię można popełnić tylko umyślnie; natomiast występki można popełnić także nieumyślnie, jeżeli ustawa tak stanowi – art. 8 kk).

Niektóre przepisy części ogólnej charakteryzują się pojedynczą strukturą dwuelementową (np. ten sam czyn może stanowić tylko jedno przestępstwo, natomiast jeżeli czyn wyczerpuje znamiona określone w dwóch albo więcej przepisach ustawy karnej, nakazane jest, aby sąd skazywał za jedno przestępstwo na podstawie wszystkich zbiegających się przepisów i wymierzał karę na podstawie przepisu przewidującego karę najsurowszą, co nie stoi na przeszkodzie orzeczeniu innych środków przewidzianych w ustawie na podstawie wszystkich zbiegających się przepisów – art. 11 § 1-3).

Podane przykłady w koncepcjach nieutożsamiających pojedynczych przepisów z normą (wprost lub przez interpretację) stanowią tylko części pojedynczych (dwu-, trój- i więcej elementowych) lub złożonych (z pary, triady norm) struktur normatywnych.

Traktowanie przepisów części ogólnej kk jako samodzielnych norm może budzić uzasadnione wątpliwości, ze względu na ich dopełniający lub wyjaśniający charakter w stosunku do przepisów części szczególnej kk.

Przepisy części ogólnej kk dzieli się zasadniczo na dwie grupy: przepisy wydzielone przed nawias zbioru opisów poszczególnych czynów zabronionych, tak by nie było konieczności powtarzania ich treści w części szczególnej oraz reguły operacyjne dotyczące stosowania przepisów prawa karnego¹⁷. Dlatego nawet autorzy z zakresu prawa karnego,

¹⁶ W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria ...*, s. 342; J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp ...*, s. 50-51, 55-56.

¹⁷ W. Wolter, *Wykład prawa karnego na podstawie kodeksu karnego z 1969 r. Część I. Część ogólna*, (red.) K. Buchała, W. Wolter, Nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1971, s. 16-19.

którzy zamiennie posługują się terminami „norma” i „przepis” wskazują, że przepisy części ogólnej nie posiadają samoistnego bytu i stają się normami prawno-karnymi dopiero w połączeniu z konkretnymi przepisami części szczególnej¹⁸.

Biorąc pod uwagę poglądy występujące w ogólnej teorii prawa, wydaje się, że przepisy części ogólnej kk mogą być traktowane jako specyficzne normy wyrażające pewną powinność zachowania zarówno po stronie organów stosujących prawo, jak i podmiotów podlegających odpowiedzialności karnej¹⁹. Wymagane zachowanie przez te normy to nakaz nadawania odpowiedniego znaczenia wyrazom czy wyrażeniom zawierającym zwroty definiujące, nakaz rozumienia reguł odpowiedzialności, czy też nakaz postępowania sądu, w szczególności dotyczący sposobu wymierzania kary²⁰.

Normy tak rozumiane odpowiadają regułom, które w literaturze teoretycznoprawnej określane są jako pośrednio wyznaczające zachowanie czy też szerokiej kategorii reguły sensu²¹. Każde bowiem zdanie usytuowane w kk, pomimo swojego oznajmującego trybu, może być przekształcone w wypowiedź określającą, jakie zachowanie powinno nastąpić.

Weźmy za przykład definicję umyślności wyrażoną w art. 9 § 1 kk: „Czyn zabroniony popełniony jest umyślnie, jeżeli sprawca ma zamiar jego popełnienia, to jest chce go popełnić albo przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi”. Wypowiedź po przekształceniu, określająca wymagane zachowanie, mogłaby mieć brzmienie: Jest nakazane, aby przyjmować bądź należy rozumieć, że czyn popełniony jest umyślnie, jeżeli sprawca ma zamiar popełnienia czynu zabronionego, to jest chce go popełnić, albo przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi.

Obecnie, niezależnie czy normę interpretujemy z pojedynczego przepisu (co może uprawniać w pewnym uproszczeniu do zamiennego posługiwania się tymi terminami), bądź grupy przepisów, dość powszechnie odróżnia się ją od samego pojęcia przepisu prawa²².

¹⁸ S. Pławski, *Prawo karne (w zarysie)*. Część III, PWN, Warszawa 1968, s. 3.

¹⁹ W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria* ..., s. 342, 351; J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp* ..., s. 10, 193; T. Langer, *Wstęp do prawoznawstwa*, Koszalin 1998, s. 106.

²⁰ Za normatywnym charakterem definicji np. M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki*, LexisNexis, Warszawa 2002, s. 203, A. Redelbach, *Wstęp do prawoznawstwa*, TNOiK “Dom Organizatora” Toruń 2002, s. 148, odmiennie A. Korybski, *Wstęp do prawoznawstwa*, (red.) A. Korybski, L. Leszczyński, A. Pieniążek, Lubelskie Towarzystwo Naukowe “Morpól”, Lublin 2000, s. 87.

²¹ M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Uzasadnianie twierdzeń ocen i norm w prawoznawstwie*, PWN, Warszawa 1988, s. 60-63.

²² Z. Ziemiński, *Problemy...*, s. 287-288.

Przepisem prawa jest samodzielna jednostka redakcyjna aktu normatywnego (§ 54-55, § 124 *Zasad techniki prawodawczej*, stanowiącej załącznik do rozporządzenia prezesa Rady Ministrów z 20 czerwca 2002 r., Dz. U. nr 100, poz. 908). Przyjmuje się w ujęciu nonkognitywistycznym, że jest to wypowiedź dyrektywalna, pozbawiona wartości poznawczej, zdaniokształtna, a więc zgodnie z regułami składni, stanowiąca zdanie w sensie gramatycznym²³.

Zgodnie z zasadami techniki prawodawczej, podstawową jednostką redakcyjną w ustawie jest artykuł, natomiast w rozporządzeniu paragraf. W rozpatrywanym akcie prawnym, jakim jest kk, każdą samodzielną myśl – jak stanowią powołane zasady – ujmuje się w formie artykułów. Przez samodzielną myśl zawartą w przepisie rozumiemy możliwość wskazania co najmniej jednej reguły postępowania. Przyjąć wobec tego należy, że nawet wówczas, gdy artykuł kk składa się z kilku zdań w sensie gramatycznym, a więc z dalszych systematyzujących jednostek niższego stopnia (paragrafów czy punktów), stanowią one tylko część przepisu, a nie samodzielną całość zdaniokształtną, chociażby wyrażały oddzielne reguły postępowania²⁴.

Przykładowo samodzielną myśl wyraża cały art. 34 § 1-2 pkt 1-3 kk, pomimo że zawarte zwroty zdaniokształtne w poszczególnych punktach tego artykułu wyznaczają wymagane zachowanie (art. 34 § 1 kk: „Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, kara ograniczenia wolności trwa najkrócej miesiąc, najdłużej 12 miesięcy; wymierza się ją w miesiącach. § 2. W czasie odbywania kary ograniczenia wolności skazany: 1) nie może bez zgody sądu zmieniać miejsca stałego pobytu, 2) jest zobowiązany do wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne, 3) ma obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary”).

W świetle dominującego w teorii prawa poglądu na pojęcie normy, zgodnie z którym wyprowadzana jest ona z wielu przepisów prawa, przedstawione wyżej stanowisko o wyrażeniu jej treści najczęściej przez pojedynczy przepis części szczególnej kk stanowi podstawowy, ale

²³ J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp* ..., s.16; T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, C.H. Beck Warszawa 2009, s. 46-47; J. Kowalski, *Wstęp do prawoznawstwa*, PWN, Warszawa 1984, s. 101; Z. Salomonowicz, *Wstęp do prawoznawstwa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2008, s. 77; A. Brezko, A. Jamróz, S. Oliwniak, pod red. A. Jamroza, „Temida 2” przy współpr. Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, *Wstęp do prawoznawstwa*, Białystok 2007, s. 41-42; Z. Ziemiński, *Logiczne podstawy prawoznawstwa*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1966, s. 50; K. Opalek, *Z teorii dyrektyw i norm*, PWN, Warszawa 1974, s. 42; J. Śmiałowski, W. Lang, A. Delorme, *Z zagadnień nauki o normie prawnej*, PWN, Warszawa 1961, s. 69; K. Ajdukiewicz, *Zarys logiki*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1956, s. 9-14.

²⁴ Z. Ziemiński, *Teoria Prawa*, PWN, Warszawa – Poznań 1973, s. 29-30.

zarazem uproszczony schemat jej budowy. Uwaga ta dotyczy tym bardziej przepisów części ogólnej kk, gdyż uwzględniając założenia powołanej teorii stanowią one jedynie fragmenty norm prawnokarnych.

Na podstawie omawianej koncepcji norma prawnokarna interpretowana jest nie tylko z kk, ale z całego systemu prawa. Podstawowy problem, jak się wydaje, związany z tym stanowiskiem, to wskazanie granicy w pełni ukształtowanej normy. Interpretator, chcąc wydobyć normę prawnokarną, musi sięgać do porzrzuconych w całym porządku prawnym przepisów prawa, w pierwszej kolejności z zastosowaniem językowych dyrektyw przekładu przepisów na wypowiedzi normatywne²⁵. Dyrektywy te oznaczają, że należy przy interpretacji tekstu prawnego uwzględnić fragmentaryczność elementów normy ukrytej w formie przepisów.

Przykładowo, przy określaniu sytuacji, w której karalne jest zabójstwo z art. 148 § 1 kk (czy szerzej, gdy mamy do czynienia z jakąkolwiek reakcją prawnokarną, włączając w to środki zabezpieczające), należy szczególnie wziąć pod uwagę, że nie obejmuje ona warunków obrony koniecznej, stanu wyższej konieczności, jak również innych okoliczności, z których wynika możliwość pozbawienia życia drugiej osoby bez narażania się na odpowiedzialność karną czy zastosowanie środków zabezpieczających, np. w czasie działań wojennych w ramach wykonywania służby w jednostce zmilitaryzowanej (por. art. 183 ust. 1 ustawy z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz. U. z 2004 r. nr 241, poz. 2416 ze zm.).

Do drugiej grupy językowych dyrektyw wykładni zalicza się reguły dotyczące ustalania znaczenia słów i zwrotów używanych w tekście prawnym. Słusznie wskazuje A. Grześkowiak, w nawiązaniu do orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, że odtworzenie normy powinno następować z zastosowaniem wyłącznie językowych reguł wykładni²⁶.

Biorąc za przykład powołany art. 148 § 1 kk, typizujący zabójstwo, wymaga wykładni przedmiot czynności wykonawczej, jakim jest człowiek, tj. od jakiego momentu objęte jest ochroną życie istoty ludzkiej na podstawie tego przepisu.

Po zastosowaniu tych zabiegów interpretacyjnych rekonstruujących normę prawnokarną z wielu przepisów prawa otrzymujemy rozbudowaną

---

²⁵ Z. Ziemiński, *Problemy ...*, s. 79-80, 286-290.

²⁶ A. Grześkowiak, *Komentarz do art. 1, część I, teza 12*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, (red.) A. Grześkowiak, K. Wiak, wydanie elektroniczne Legalis, Warszawa 2013. Por. także J. Wyrembak, *Zasadnicza wykładnia znamion przestępstw. Pozycja metody językowej oraz rezultatów jej użycia*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009, s. 24.

regułę postępowania, często z alternatywnie określonymi warunkami jej zastosowania oraz różnorodnymi konsekwencjami w razie jej naruszenia. Wysłowienie takiej normy już ze względów czysto stylistycznych natrafia na poważne trudności, jak również określenie jej granicy wydaje się czysto konwencjonalne.

W doktrynie postuluje się wprowadzić wydobycie tylko tych elementów treściowych (semantycznych), które pozwalają uznać określone wyrażenie za normę postępowania, bez względu na sposób ich powiązań syntaktycznych, jednak nietrudno zauważyć, że ustalenie jej zasadniczych składników ma charakter arbitralny²⁷. Wydaje się, że ustalanie zakresu minimum znaczeniowego normy, ma charakter umowny. Do uznania, że mamy do czynienia z normą może być wystarczające określenie tylko samej reguły zachowania.

Jako przykład wysłowienia normy (sankcjonowanej) na podstawie interpretacji art. 148 kk możemy wskazać propozycję M. Zielińskiego²⁸, która po uaktualnieniu stanu prawnego na dzień dzisiejszy miałaby następujące brzmienie: „człowiekowi, który nie jest matką zachowującą się w okresie porodu pod wpływem jego przebiegu w stosunku do dziecka, i który nie jest osobą w obronie koniecznej odpierającą bezpośrednio, bezprawny zamach na jakiegokolwiek dobro chronione prawem i który nie jest żołnierzem oddziałującym na wroga w czasie działań wojennych nie w sposób sprzeczny z prawem wojennym, nakazuje się, niech w żadnych okolicznościach od 1 września 1998 r. nie zabija, a nawet nie usiłuje zabić nie pod wpływem silnego wzruszenia, nie na żądanie innego człowieka i pod wpływem współczucia dla niego, człowieka”.

W literaturze teoretycznoprawnej słusznie zwraca się uwagę, że pełne rozwinięcie normy prawnej z przepisów prawa oznaczałoby, skonstruowanie wypowiedzi o monstualnych rozmiarach i treści²⁹.

Przechodząc do przedstawienia schematów struktur normatywnych wykorzystywanych w prawoznawstwie i częściowo recypowanych także w literaturze prawa karnego, należy uznać, że niezależnie czy normę wyprowadzamy z większej grupy przepisów (poza układem jednoelementowym), czy ograniczamy się do pojedynczego przepisu, możliwe

²⁷ Z. Ziemiński, *Problemy ...*, s. 129; M. Zieliński, *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1972, s. 17; A. Pencznik, *Struktura normy prawnej*, „*Studia Prawnicze*” 1968, nr 20, 30-31; M. Dąbrowska-Kardas, *Analiza ...*, s. 116, 124.

²⁸ M. Zieliński, *ibidem*, s. 70-81.

²⁹ J. Nowacki, *Przepis prawny a norma prawna*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1988, s. 88.

jest zbudowanie konstrukcji dwu-, trój-, cztero- lub więcej elementowej, a także wykorzystanie struktur złożonych z pary lub triady norm³⁰.

W omawianych schematach posługujemy się zamiennie terminem „hipoteza” bądź „zakres zastosowania normy” na określenie warunków, w których adresatowi przychodzi działać, terminem „dyspozycja” bądź „zakres normowania normy”, dla określenia wymaganego zachowania adresata³¹. Przy charakteryzowaniu różnych propozycji wzorców normatywnych ograniczamy się do prawa karnego powszechnego.

W prostej strukturze normą jednoelementową zawierającą tylko dyspozycję, która określa specyficzną regułę zachowania, byłaby większość norm odkodowywana z przepisów części ogólnej kk.

Z kolei, norma zbudowana z dwóch elementów, obok części wyznaczającej wymagane zachowanie (dyspozycji), posiada drugi człon, który w zależności od funkcji może stanowić hipotezę, a więc określać po wystąpieniu jakich warunków adresat powinien powstrzymać się od zachowania zakazanego lub podjąć zachowanie nakazane, bądź sankcję, tj. skutki prawne niepodporządkowaniu się zakazowi lub nakazowi.

W zależności od odpowiedzi na pytanie, kto jest adresatem normy prawnokarnej, opis czynu w przepisach części szczególnej kk pełni rolę hipotezy dla zachowania organów władzy bądź dyspozycji wyznaczającej wzorzec zachowania dla osoby fizycznej.

W podobny sposób kwestia podmiotu, do którego adresowana jest norma, rozstrzyga, czy zagrożenie karą w przepisach części szczególnej kk stanowi dyspozycję wyznaczającą sposób postępowania organów władzy, czy sankcję, czyli skutki prawne w postaci kary dla osoby fizycznej.

W koncepcjach dwuczłonowych norma prawnokarna może składać się więc z hipotezy i dyspozycji, hipotezy i sankcji, oraz dyspozycji i sankcji³².

Norma prawnokarna złożona z hipotezy i dyspozycji adresowana jest do organów państwowych (sądów), które w sytuacji określonej (w hipotezie), tj. zachowania człowieka zgodnego z opisem czynu zabronionego, są zobowiązane do wymierzenia kary (dyspozycja).

Hipotezą dla normy wyprowadzonej z art. 150 kk typizującego zabójstwo eutanatyczne jest zabicie człowieka na jego żądanie i pod wpływem

---

³⁰ Zdaniem niektórych teoretyków prawa spory na ten temat są bardziej niż jałowe, gdyż wszystkie te koncepcje są bardzo do siebie zbliżone, por. L. Morawski, ..., s. 48.

³¹ Z. Ziemiński, *Problemy ...*, s. 129-131.

³² L. Lisiakiewicz, *O normie i stosunku prawnym karno-materiałnym*, [w:] *Studia z teorii prawa*, (red.) S. Ehrlich, PWN, Warszawa 1965, s. 351-355; J. Kowalski, *Socjologiczny aspekt problemu struktury normy prawnej*, [w:] *Studia z teorii prawa*, (red.) S. Ehrlich, PWN, Warszawa 1965, s. 291-292.

współczucia dla niego, natomiast dyspozycją obowiązek wymierzenia przez sąd kary pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, przy czym w wyjątkowych wypadkach sąd może również zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.

W normie prawnokarnej zbudowanej z hipotezy i sankcji, opis czynu zabronionego stanowi warunek (hipotezę), którego spełnienie przez człowieka powoduje dla niego ujemną konsekwencję w postaci poniesienia kary (sankcja). Zgodnie z tym schematem hipotezą normy dekodowanej, np. z art. 159 kk, jest okoliczność brania udziału w bójce lub pobiciu człowieka, przez osobę, która używa broni palnej, noża lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu, za co podlega sankcji w postaci kary pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

W normie prawnokarnej przedstawionej jako połączenie dyspozycji i sankcji, opis czynu zabronionego po odpowiednim przekształceniu odpowiada zakazowi lub nakazowi określonego zachowania, którego przekroczenie powoduje skutek prawny w formie poniesienia kary³³.

Na podstawie art. 189a § 1-2 kk normę tę można zaprezentować w postaci wypowiedzi: nie należy dopuszczać się handlu ludźmi, a także czynić przygotowań do takiego handlu, gdyż poniesie się karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3, bądź w przypadku przygotowań – karę pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

W literaturze teoretycznoprawnej, jak i prawa karnego, stosuje się również koncepcję trójczłonową w odniesieniu do normy. Według tego ujęcia norma złożona jest z hipotezy, dyspozycji i sankcji³⁴. Przy omawianiu koncepcji trójczłonowej (jak i przy omówionych dwuczłonowych) należy dostrzec różnicę, gdy normę interpretujemy z wybranego przepisu części szczególnej kk, bądź gdy bierzemy pod uwagę przepisy znajdujące się w całym systemie prawnym.

Z pierwszą sytuacją, a więc wyodrębnieniem hipotezy na płaszczyźnie przepisów części szczególnej kk, będziemy mieli do czynienia tylko wyjątkowo. Przykładem może być tutaj art. 198 kk, z którego możemy wyprowadzić hipotezę, jaką jest zetknięcie się z osobą bezradną bądź osobą, która nie posiada zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem z powodu upośledzenia umysłowego

³³ W literaturze teoretycznoprawnej podkreśla się, że każdy zakaz może być ujęty w postaci nakazu, por. M. Borucka-Arctowa, J. Woleński, *Wstęp do prawoznawstwa*, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1955, s. 67-68.

³⁴ A. Breczko, A. Jamróz, S. Oliwniak, pod red. A. Jamroza, "Temida 2" przy współpracy Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, *Wstęp...*, s. 48; T. Bojarski, *Polskie ...*, s. 57.

lub choroby psychicznej. Dyspozycją normy dekodowanej z tego przepisu jest zakaz wykorzystania takiej osoby przez doprowadzenie jej do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, a sankcją jest poniesienie kary pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Koncepcja trójczłonowa w ograniczeniu do pojedynczego przepisu przedstawiana jest też z uwzględnieniem domyślnej dyspozycji. Według tego stanowiska mamy hipotezę, czyli opis czynu zabronionego, dyspozycję niewyrażoną wprost w przepisie, stanowiącą zaprzeczenie opisanego zachowania i sankcję, tj. poniesienie konsekwencji prawnych jeżeli adresat zrealizuje hipotezę. Ta hipoteza sankcji nie ma nic wspólnego z hipotezą dyspozycji, to są warunki, po spełnieniu których należy ukarać człowieka, a nie warunki w jakich ma on realizować wymagane zachowanie³⁵.

Przyjmując za punkt wyjścia art. 208 kk, to trójczłonowa norma stanowiłaby wypowiedź o następującej treści: jeżeli ktoś rozpija małoletniego, dostarczając mu napoju alkoholowego, ułatwiając jego spożycie lub nakłaniając go do spożycia takiego napoju (hipoteza sankcji), gdy nie wolno rozpijać małoletniego (domyślna dyspozycja), ten powinien podlegać grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (sankcja).

W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że niektóre przepisy części szczególnej kk na podstawie powyższego rozumowania pozwalają rozbudować strukturę normy prawnokarnej do czterech, pięciu, sześciu czy siedmiu elementów, w zależności jakie składniki włączamy do schematu³⁶.

Mamy na myśli przepisy, w których dodatkowo charakteryzuje się adresata normy (tzw. intraneusa) oraz okoliczności jego zachowania. W strukturze tej wyodrębnić można adresata hipotezy sankcji, hipotezę sankcji, domyślnego adresata hipotezy dyspozycji, domyślną hipotezę dyspozycji, domyślną dyspozycję, adresata sankcji i sankcję. Taką strukturę siedmioelementową można przestawić na przykładzie art. 180 kk: jeżeli osoba, która pełni czynności związane bezpośrednio z zapewnieniem bezpieczeństwa ruchu pojazdów (adresat hipotezy sankcji) znajduje się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego

---

³⁵ W. Wolter, *Głos w dyskusji*, Sprawozdanie z dyskusji w Komitecie Nauk Prawnych PAN nad zagadnieniami normy prawnej i stosunku prawnego, „Państwo i Prawo” 1956, nr 8-9, 463-480.

³⁶ W. Wolter, *Wykład ...*, s. 19 w hipotezie sankcji, czyli części spajającej dostrzega możliwość występowania *implicite* dwóch elementów hipotezy dyspozycji i dyspozycji; K. Buchała, *Prawo ...*, s. 106, przy normie sankcjonowanej przedstawia strukturę czteroelementową; Cz. Gofroń, *Problematyka ...*, s. 16, wyróżnia literalnie schemat czteroelementowy, ale podlegający dalszemu rozbięciu właściwie na pięć części.

(hipoteza sankcji), a osoba ta (domyślny adresat hipotezy dyspozycji) w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (domyślna hipoteza dyspozycji) nie powinna pełnić tych czynności w takim stanie (dyspozycja domyślna), to osoba ta (adresat sankcji) powinna ponieść karę pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (sankcja).

Koncepcja trójczłonowa (podobnie jak dwuczłonowa) może być rozważana nie tylko w kontekście poszczególnych przepisów części szczególnej kk, ale przez powiązanie z innymi przepisami znajdującymi się w różnych działach prawa. Jeżeli przykładowo analizowalibyśmy art. 189 § 1 kk, zgodnie z którym pozbawienie człowieka wolności zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, w oderwaniu od innych uregulowań, doszlibyśmy do wniosku, że zakaz pozbawienia człowieka wolności skierowany jest do wszystkich ludzi i w każdych okolicznościach.

Hipotezy dla takiej normy poszukiwać będziemy zarówno w przepisach ogólnych kk (np. art. 1 § 1 kk), przepisach konstytucyjnych (art. 41 Konstytucji RP), w procedurze karnej (np. art. 243 § 1 kpk osoba ujęta na gorącym uczynku przestępstwa lub w pościgu podjętym bezpośrednio po popełnieniu przestępstwa, art. 244 § 1 kpk osoba podejrzana, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo, a zachodzi obawa ucieczki lub ukrycia się tej osoby albo zatarcia śladów przestępstwa) i procedurze karnow wykonawczej (np. art. 79 § 1 kkw osoba skazana na karę pozbawienia wolności). Dyspozycja wyrażająca zakaz pozbawienia wolności nie dotyczy tych kategorii osób, co do których spełnione zostały przesłanki (warunki) ujęcia na gorącym uczynku, podejrzanych, tymczasowo aresztowanych, czy prawomocnie skazanych.

Przedstawiciele nauki prawa karnego bardzo chętnie sięgają do koncepcji norm sprzężonych, tj. pary lub triady norm występujących razem i tworzących złożoną strukturę normatywną³⁷.

³⁷ Z. Ćwiakalski, *Błąd co do bezprawności w polskim prawie karnym (zagadnienia teorii i praktyki)*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1991, s. 34-40; W. Wróbel, *Struktura normatywna przepisu prawa karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, z. 3, s. 94-95; tenże, *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 2003, 66-68; J. Giezek, *Przyczynowość i przypisanie skutku w prawie karnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1994, s. 93; J. Majewski, *Prawnokarne przypisywanie skutku przy zaniechaniu (zagadnienia węzłowe)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 1997, s. 63-64; tenże, *Tak zwana kolizja obowiązków w prawie karnym*, Wydaw. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2002, s. 93-94; P. Kardas, *Przestępstwo ciągle w prawie karnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 1999, s. 98-99; tenże, *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 2001, s. 87; K. Indecki, A. Liszewska, *Prawo karne materialne, nauka o przestępstwie, karze i środkach*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2002, s. 72-73; L. Pohl, *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2007, s. 27-61; M. Dąbrowska-Kardas, *Analiza ...*, s. 12, 198-199.

Twórcą koncepcji norm sprzężonych jest polski teoretyk J. Lande, który zaproponował rozpatrywanie sankcji jako odrębnej normy, a nie jej części³⁸. Struktura normatywna to dwie związane ze sobą normy, tj. sankcjonowana i sankcjonująca. Norma sankcjonowana złożona jest z hipotezy określającej adresata wraz z warunkami, w jakich przychodzi mu podejmować zachowanie oraz dyspozycji wyznaczającej wymagane zachowanie. W sytuacji, gdy norma sankcjonowana zostaje przekroczona, co stanowi hipotezę normy sankcjonującej, organom państwa przyznane jest uprawnienie do ukarania przestępców, natomiast na przestępców nałożony jest obowiązek poniesienia kary, co stanowi dyspozycję normy sankcjonującej.

Należy podzielić pogląd, zgodnie z którym norma sankcjonowana jest również normą prawnokarną, gdyż pewnych reguł zachowania nie jesteśmy w stanie dekodować z innych przepisów prawnych (np. zakazu kaziurodzstwa, rozpowszechniania pornografii, zakazu zachowań odpowiadających formom stadialnym i zjawiskowym przestępstwa³⁹).

Model odmiennego zapatrywania, wyrażający myśl, że norma sankcjonująca w prawie karnym związana jest z normą sankcjonowaną usytuowaną w innych dziedzinach prawa, znajdujemy w niemieckiej doktrynie prawniczej końca XIX w. Norma prawnokarna w świetle tych poglądów związana jest z normą innego rodzaju: odrębną normą prawną, albo normą polityki, moralności, czy kultury⁴⁰.

Przyjęcie założenia, że normy prawa karnego są tylko normami sankcjonującymi dla zachowań sprzecznych z normami innych gałęzi prawa, prowadzi do monistycznego ujmowania bezprawności jako kategorii jednolitej, w odróżnieniu od podejścia pluralistycznego upatrującego bezprawność w poszczególnych działach prawa: karnego, cywilnego, administracyjnego, konstytucyjnego itp.⁴¹.

Należy podzielić stanowisko, zgodnie z którym normy sankcjonowane posiadają prawnokarną samodzielność. Schemat koncepcji norm sprzężonych w prawie karnym można przedstawić na przykładzie art. 278 § 1-3, 5 kk opisującego kradzież w formie poniższej wypowiedzi.

---

³⁸ J. Lande, *Studia z filozofii prawa*, PWN, Warszawa 1959, s. 926.

³⁹ W. Wróbel, *Struktura...*, s. 100.

⁴⁰ Krytycznie J. Makarewicz, *Wstęp...*, s. 436-437; tenże *Prawo karne, Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Książnica Polska, Lwów – Warszawa, 1924, s. 62-63.

⁴¹ M. Królikowski, R. Zawłocki, *Kodeks karny, Część ogólna, Komentarz do artykułów 1-31*, t. I, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 50.

Jeżeli rzecz ruchoma, program komputerowy, energia lub karta uprawniająca do podjęcia pieniędzy z automatu bankowego nie należy do danej osoby (hipoteza normy sankcjonowanej), to człowiek ten nie powinien zabierać w celu przywłaszczenia cudzej rzeczy ruchomej, energii, lub karty bankomatowej, nie powinien też bez zgody osoby uprawnionej uzyskiwać cudzego programu komputerowego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (dyspozycja normy sankcjonowanej). Jeśli człowiek zabierze w celu przywłaszczenia cudzą rzecz ruchomą, energię, lub kartę bankomatową, lub uzyska bez zgody osoby uprawnionej cudzy program komputerowy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (hipoteza normy sankcjonującej), to sąd powinien wymierzyć mu karę pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, natomiast w przypadku mniejszej wagi grzywnę, karę ograniczenia wolności albo karę pozbawienia wolności do roku (dyspozycja normy sankcjonującej).

W literaturze teoretycznoprawnej koncepcja pary norm sankcjonowanej i sankcjonującej została rozszerzona o normy kompetencyjne. W tym ujęciu nie mamy do czynienia z parą lecz triadą norm ściśle ze sobą powiązanych funkcjonalnie⁴².

Zgodnie z tym poglądem z przepisu części szczególnej kk wyprowadzić możemy trzy normy: normę zakazującą danego czynu, normę nakazującą wymierzenie kary przez organy państwa na podstawie przepisów proceduralnych, normę kompetencyjną nakazującą podporządkowanie się orzeczeniu osobie, której dotyczy, zgodnie z wymogami proceduralnymi⁴³.

Norma kompetencyjna zostaje wydzielona w tej strukturze z dyspozycji normy sankcjonującej przedstawionej przez J. Landego⁴⁴.

Kompleks trzech norm wykorzystywany jest w dogmatyce prawa karnego⁴⁵. Dyspozycja normy sankcjonującej, jaką jest nakaz ścigania i wydania orzeczenia przez właściwe organy stanowi hipotezę (zakres stosowania) normy kompetencyjnej. Z kolei dyspozycją (zakresem normowania normy) normy kompetencyjnej jest obowiązek adresata (a więc skazanego) poddać się wykonaniu orzeczenia w postępowaniu karno-wykonawczym. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że wyrok skazujący

⁴² Z. Ziemiński, *Teoria...*, s. 29.

⁴³ Z. Ziemiński, *Problemy...*, s. 288-289.

⁴⁴ Na temat normy kompetencyjnej por. S Wronkowska, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, „Ars boni et aequi”, Poznań 2005, s. 19-20; M. Zieliński, *Wyznaczniki reguł wykładni prawa*, „RPEiS” 1998, z. 3-4, s. 4.

⁴⁵ M. Tarnawski, *Zagadnienia...*, s. 178-177; K. Buchała, *Prawo...*, s. 106; M. Dąbrowska-Kardas, *Analiza...*, s. 198-199, 246-247.

(czy wyrok warunkowo umarzający postępowanie) stanowi już normę indywidualno-konkretną. Stąd norma kompetencyjna w części wyznaczającej zachowanie dla podmiotu podlegającego kompetencji organu jest już normą zindywidualizowaną. Wydane przez sąd orzeczenie oznacza przekształcenie normy ogólnej odkodowanej przede wszystkim z przepisów kk i kpk w normę zindywidualizowaną.

Na marginesie wskazać należy, że i sama indywidualizacja normy ma charakter relatywny. Indywidualny i konkretny obowiązek wynikający z wyroku polegający na podporządkowaniu się karze (lub innym środkom reakcji karnoprawnej) podlega dalszej konkretyzacji w postępowaniu wykonawczym na podstawie norm wyprowadzanych z przepisów kkw.

Na zakończenie omawiania struktur normatywnych w prawie karnym warto zauważyć, że poza przypadkiem, gdy normę utożsamiamy z pojedynczym przepisem prawnym, określenie jej granic jest sprawą względną i zależy każdorazowo od przyjętych założeń autora dokonującego interpretacji. W naszej ocenie, niezależnie z jakim modelem prezentującym treść normy (norm prawnokarnych) mamy do czynienia, określenie granicy dla konkretnej struktury normatywnej następuje praktycznie w kwalifikacji prawnej przez powołanie konkretnych przepisów w danym stanie faktycznym.

Abstrakcyjne i wyczerpujące określenie możliwego obszaru struktury normatywnej wydaje się zadaniem teoretycznie możliwym, ale z punktu widzenia czytelności odbioru ze strony potencjalnych adresatów, niecelowym. Musiałoby się bowiem wiązać ze zbudowaniem takiej wypowiedzi, która dokonywałaby przekładu co najmniej trzech wielkich kodeksów: kk, kpk oraz kkw, nie licząc ustaw ustrojowych i prawa materialnego znajdujących się w całym systemie prawnym.

Proces interpretacji normy prawnokarnej niezależnie od koncepcji wymagałby sformułowania wypowiedzi normatywnej uwzględniającej wszystkie możliwe warianty dotyczące adresata i sytuacji, w jakiej przychodzi mu postępować, różnorodne opcje wymaganego zachowania oraz rodzaje środków reakcji prawnokarnej (kar, środków karnych, probacyjnych i zabezpieczających).

Bibliografia

- Ajdukiewicz K., *Zarys logiki*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1956.
- Bojarski T., *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, LexisNexis, Warszawa 2006.
- Borucka-Arctowa M., Woleński J., *Wstęp do prawoznawstwa*, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1995.
- Breczko A., Jamróz A., Oliwniak S., pod red. A. Jamróz, *Wstęp do prawoznawstwa*, Białystok 2007.
- Buchała K., *Prawo karne materialne*, PWN, Warszawa 1980.
- Buchała K., Zoll A., *Polskie Prawo Karne*, PWN, Warszawa 1997.
- Chauvin T., Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*, C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Ćwiakalski Z., *Błąd co do bezprawności w polskim prawie karnym (zagadnienia teorii i praktyki)*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1991.
- Dąbrowska-Kardas M., *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
- Dębski R., *Pozaustawowe znamiona przestępstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995.
- Dukiet-Nagórska T., *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, LexisNexis, Warszawa 2008.
- Gardocki L., *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2004.
- Glaser S., *Polskie prawo karne w zarysie*, Kraków 1933.
- Giezek J., *Przyczynowość i przypisanie skutku w prawie karnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1994.
- Gofroń Cz., *Problematyka ogólna normy prawnokarnej*, [w:] *Problemy ewolucji prawa karnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1990.
- Grześkowiak A., *Komentarz do art. 1, część I, teza 12*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, (red.) A. Grześkowiak, K. Wiak, wydanie elektroniczne Legalis, Warszawa 2013.
- Indecki K., Liszewska A., *Prawo karne materialne, nauka o przestępstwie, karze i środkach*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2002.
- Kardas P., *Przestępstwo ciągłe w prawie karnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 1999.
- Kardas P., *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 2001.
- Kowalski J., *Socjologiczny aspekt problemu struktury normy prawnej*, [w:] *Studia z teorii prawa*, (red.) S. Ehrlich, PWN, Warszawa 1965.
- Kowalski J., *Wstęp do prawoznawstwa*, PWN, Warszawa 1984.

- Korybski A., *Wstęp do prawoznawstwa*, (red.) A. Korybski, L. Leszczyński, A. Pieniążek, Lubelskie Towarzystwo Naukowe „Morpól”, Lublin 2000.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Kodeks karny. Część ogólna, t. I, Komentarz do artykułów 1-31*, C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Lande J., *Studia z filozofii prawa*, PWN, Warszawa 1959.
- Lang W., Wróblewski J., Zawadzki S., *Teoria państwa i prawa*, PWN, Warszawa 1986.
- Langer T., *Wstęp do prawoznawstwa*, Koszalin 1998.
- Lisiakiewicz L., *O normie i stosunku prawnym karno-materialnym*, [w:] *Studia z teorii prawa*, (red.) S. Ehrlich, PWN, Warszawa 1965.
- Majewski J., *Prawnokarne przypisywanie skutku przy zaniechaniu (zagadnienia węzłowe)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 1997.
- Majewski J., *Tak zwana kolizja obowiązków w prawie karnym*, Wydaw. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2002.
- Majewski J., *Budowa przepisów prawa karnego i norm w nich zawartych*, [w:] *System prawa karnego, Źródła prawa karnego, t. II*, (red.) T. Bojarski, C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Makarewicz J., *Prawo karne, Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Książnica Polska, Lwów – Warszawa 1924.
- Makarewicz J. *Wstęp do filozofii prawa karnego w oparciu o podstawy historyczno-rozwojowe*, red. A. Grześkowiak, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009.
- Makowski W., *Prawo karne. Część ogólna. Wykład porównawczy prawa karnego austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce*, G. Gebethner i Spółka, Warszawa, Lublin, Łódź, Poznań, Kraków 1920.
- Marek A., *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2006.
- Morawski L., *Wstęp do prawoznawstwa*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 1997.
- Nowacki J., *Przepis prawny a norma prawna*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1988.
- Nowacki, J., Tobor Z., *Wstęp do prawoznawstwa*, PWN, Warszawa 1994.
- Opalek K., *Z teorii dyrektyw i norm*, PWN, Warszawa 1974.
- Opalek K., Wróblewski J., *Prawo: metodologia, filozofia, teoria prawa*, PWN, Warszawa 1991.
- Opalek K., Woleński J., *Logika i interpretacja powinności*, „Krakowskie Studia Prawnicze”, 1988, nr XXI.
- Opalek K., *Dwoistość ujęcia normy w nauce prawa*, „Państwo i Prawo” 1988, z. 6.
- Peczennik A., *Struktura normy prawnej*, „Studia Prawnicze” 1968, nr 20.
- Pławski S., *Prawo karne (w zarysie). Część I*, PWN, Warszawa 1965.
- Pławski, S., *Prawo karne (w zarysie). Część III*, PWN, Warszawa 1968.
- Pohl Ł., *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2007.
- Redelbach, A., *Wstęp do prawoznawstwa*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2002.

- Salomonowicz, Z. *Wstęp do prawoznawstwa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2008.
- Śmiałowski J., Lang W., Delorme A., *Z zagadnień nauki o normie prawnej*, PWN, Warszawa 1961.
- Świda W., *Prawo karne. Część ogólna*, PWN, Warszawa – Wrocław 1961.
- Tarnawski M., *Zagadnienia jedności i wielości przestępstw*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1977.
- Warylewski J., *Prawo karne, część ogólna*, LexisNexis, Warszawa 2005.
- Wiak K., [w:] *Prawo karne*, red. A. Grześkowiak, C.H. Beck, Warszawa 2008.
- Wolter W., *Głos w dyskusji*, Sprawozdanie z dyskusji w Komitecie Nauk Prawnych PAN nad zagadnieniami normy prawnej i stosunku prawnego, „Państwo i Prawo” 1956, nr 8-9.
- Wolter W., *Wykład prawa karnego na podstawie kodeksu karnego z 1969 r. Część I. Część ogólna*, (red.) K. Buchała, W. Wolter, Nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1971.
- Wronkowska S., *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, „Ars boni et aequi”, Poznań 2005.
- Wróbel W., *Struktura normatywna przepisu prawa karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, z. 3.
- Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 2003.
- Wyrembak J., *Zasadnicza wykładnia znamion przestępstw. Pozycja metody językowej oraz rezultatów jej użycia*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009.
- Zieliński M., *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1972.
- Zieliński M., Ziemiński Z., *Uzasadnianie twierdzeń ocen i norm w prawoznawstwie*, PWN, Warszawa 1988.
- Zieliński M., *Wyznaczniki reguł wykładni prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1998, z. 3-4.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki*, LexisNexis, Warszawa 2002.
- Ziemiński Z., *Logiczne podstawy prawoznawstwa*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1966.
- Ziemiński Z., *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, PWN, Warszawa 1980.
- Ziemiński Z., *Teoria Prawa*, PWN, Warszawa – Poznań 1973.
- Zoll A., *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1990, nr 23.
- Zoll, A., *Karalność i karygodność czynu jako odrębne elementy struktury przestępstwa*, [w:] *Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim*

prawie karnym, red. T. Kaczmarek, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1990.

Zoll A., „*Pozaustawowe*” okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną w świetle konstytucyjnej zasady podziału władzy, [w:] *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego*, księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska, (red.) L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005.

Zoll, A., *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116*, (red.) A. Zoll i in., Lex a Wolters Kluwer business. Warszawa 2012.